

УДК 94:339.923:061.1ЄС(497.1)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/101-12>

Олена ЧУМАЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-6889-5221

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

(Глухів, Україна) chumachenko@gnpu.edu.ua

ЕВОЛЮЦІЯ БЕРЛІНСЬКОГО ПРОЦЕСУ В ПОЛІТИЦІ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ЗАХІДНИХ БАЛКАН

У статті досліджено еволюцію Берлінського процесу як важливого складника політики розширення Європейського Союзу щодо держав Західних Балкан. Простежено історичні передумови його започаткування, основні етапи розвитку, трансформацію пріоритетів і місце в сучасній політиці розширення Європейського Союзу. Встановлено, що виникнення Берлінського процесу було зумовлене уповільненням політики розширення ЄС, зростанням внутрішніх криз у Союзі та необхідністю збереження європейської перспективи держав Західних Балкан. Показано, що на початковому етапі Берлінський процес був спрямований на підтримку політичного діалогу між країнами регіону та державами-членами ЄС, розвиток транспортної й енергетичної взаємопов'язаності, економічного співробітництва, молодіжних обмінів, академічної мобільності та врегулювання двосторонніх суперечок. Доведено, що в подальшому його функціонування еволюціонувало від переважно політичного формату до механізму практичної інтеграції, орієнтованого на реалізацію спільних регіональних проєктів, створення Регіональної економічної зони, а згодом – Спільного регіонального ринку як інструменту поступової інтеграції держав Західних Балкан до внутрішнього ринку ЄС. Проаналізовано вплив нової методології розширення Європейського Союзу 2020 р. на подальшу трансформацію Берлінського процесу та визначено, що після початку повномасштабної російсько-української війни його значення суттєво зросло у зв'язку з необхідністю посилення геополітичної ролі ЄС, зміцнення безпеки, стійкості та стратегічної автономії європейського простору. Зроблено висновок, що історична еволюція Берлінського процесу відображає трансформацію політики розширення Європейського Союзу від переважно нормативного підходу до поєднання політичних, економічних і безпекових інструментів інтеграції, що визначає його важливе місце в сучасній системі відносин між ЄС і державами Західних Балкан.

Ключові слова: Берлінський процес, Західні Балкани, Європейський Союз, політика розширення, європейська інтеграція, регіональне співробітництво, Спільний регіональний ринок.

Olena CHUMACHENKO,

orcid.org/0000-0002-6889-5221

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor;

Head of the Department of History, Law and Teaching Methods

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

(Hlukhiv, Ukraine) chumachenko@gnpu.edu.ua

THE EVOLUTION OF THE BERLIN PROCESS IN THE EUROPEAN UNION'S ENLARGEMENT POLICY TOWARDS THE WESTERN BALKANS

The article examines the evolution of the Berlin Process as an important component of the European Union's enlargement policy towards the Western Balkan states. It traces the historical preconditions for its establishment, the main stages of its development, the transformation of its priorities, and its place within the contemporary EU enlargement policy. The study establishes that the launch of the Berlin Process was driven by the slowdown of the EU enlargement policy, the growing number of internal crises within the European Union, and the need to preserve the European perspective of the Western Balkan countries. It is demonstrated that, at its initial stage, the Berlin Process focused on supporting political dialogue between the countries of the region and the EU Member States, promoting transport and energy connectivity, strengthening economic cooperation, fostering youth exchanges and academic mobility, and facilitating the settlement of bilateral disputes. The article argues that the Process subsequently evolved from a predominantly political framework into a mechanism of practical integration aimed at implementing joint regional projects, establishing the Regional Economic Area, and later the Common Regional Market as an instrument for the gradual integration of the Western Balkan countries into the EU internal market. The impact of the revised European Union enlargement methodology adopted in 2020 on the further transformation of the Berlin Process is analysed. It is established that, following the outbreak of Russia's full-scale war against Ukraine, the significance of the Berlin Process increased considerably due to the need to strengthen the EU's geopolitical role, enhance security and resilience, and reinforce the strategic autonomy

of the European area. It is concluded that the historical evolution of the Berlin Process reflects the transformation of the European Union's enlargement policy from a predominantly normative approach towards a combination of political, economic, and security instruments of integration, thereby confirming its important role in the contemporary system of relations between the European Union and the Western Balkan states.

Key words: Berlin Process, Western Balkans, European Union, enlargement policy, European integration, regional cooperation, Common Regional Market.

Постановка проблеми. Політика розширення Європейського Союзу (ЄС) є одним із ключових напрямів розвитку європейської інтеграції після завершення “холодної війни”. Особливе місце в ній посідають держави Західних Балкан (ЗБ)¹, для яких перспектива вступу до ЄС стала важливим чинником післяконфліктної стабілізації та реформування. Після підтвердження європейської перспективи регіону Салонікською декларацією 2003 р. процес інтеграції поступово сповільнився через внутрішні кризи ЄС та явище, відоме як “втому від розширення” (Griessler, 2020). За цих умов у 2014 р. було започатковано Берлінський процес (БП) як міждержавну ініціативу, покликану підтримати європейську інтеграцію ЗБ. Його еволюція відображає зміни підходів ЄС до інтеграції держав ЗБ та формування нових механізмів підготовки країн-кандидатів до членства. Дослідження цього досвіду є актуальним для України, яка проходить власний шлях до членства в ЄС і може використати окремі напрацювання БП в розвитку практичних механізмів інтеграції.

Аналіз досліджень. Проблематика БП стала предметом активного вивчення зарубіжними дослідниками після його започаткування у 2014 р. Значна частина наукових праць присвячена визначенню ролі БП у подальшій європейській інтеграції регіону, аналізу його інституційної специфіки та співвідношення з офіційною політикою розширення ЄС. Одним із перших досліджень стала праця Д. Еміні, у якій розглянуто передумови створення БП у період зниження динаміки розширення ЄС та посилення політичних і економічних викликів у ЗБ (Emini, 2016). К. Гріслер аналізує БП як додатковий механізм європейської інтеграції, що виник у відповідь на «втому від розширення» та поступово перетворився з політичного форуму на багаторівневу платформу співпраці у сферах регіонального розвитку, економіки, громадянського суспільства та інфраструктури (Griessler, 2020). Ф. Бібер і Н. Ціфакіс розглядають БП у ширшому геополітичному контексті, зазначаючи, що після 2014 р. ЗБ стали не лише майбутнім простором розширення ЄС, а й регіоном конкуренції зовнішніх впливів, що посилює

значення європейської присутності та регіональних форматів співпраці (Bieber, Tzifakis, 2021). В. Мусліу звертає увагу на те, що БП не створив окремих наднаціональних інституцій і не замінив переговорний процес вступу до ЄС, а став механізмом координації, спрямованим на поступове наближення країн ЗБ до європейських стандартів (Musliu, 2021). М. Вулович акцентує на суперечності між амбітними цілями БП та обмеженими механізмами їх реалізації, залежністю результатів від політичної волі держав-учасниць і внутрішніх реформ у країнах регіону (Vulović, 2022). А. Джіналі визначає БП як форму «керованої інтеграції», що забезпечує поступове залучення країн-кандидатів до європейського політичного простору ще до набуття членства в ЄС (Ginali, 2023).

В українській історіографії проблематика європейської інтеграції ЗБ, трансформації підходів ЄС до регіону та можливостей використання цього досвіду для України представлена у низці сучасних досліджень. А. Мартинов розкриває трансформацію політичної стратегії ЄС щодо ЗБ після завершення основних хвиль розширення 2004–2007 рр. (Мартинов, 2021). Н. Гумба (Іщенко) і Д. Гайдай акцентують увагу на практичних аспектах інтеграційного досвіду держав регіону, зокрема питаннях реформування інституцій, виконання умов ЄС та ролі громадянського суспільства, що мають значення для України (Гумба (Іщенко), Гайдай, 2021). Д. Кравченко досліджує формування поняття «європейська інтеграція Західних Балкан» та становлення регіонального підходу ЄС (Kravchenko, 2023). Попри увагу дослідників до БП, його історична еволюція, етапи розвитку та місце в політиці розширення ЄС залишаються недостатньо висвітленими, що визначає актуальність подальших досліджень.

Мета статті – проаналізувати еволюцію Берлінського процесу в процесі політики розширення Європейського Союзу щодо Західних Балкан, з'ясувати передумови його формування, основні етапи розвитку та роль у забезпеченні регіональної інтеграції й підготовці держав регіону до майбутнього членства в ЄС.

Виклад основного матеріалу. Політика ЄС щодо ЗБ почала інституційно формуватися в межах Регіонального підходу 1997 р. (Чумаченко, 2018), а її подальший розвиток пов'язаний із запо-

¹ Західні Балкани – Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія та Косово

чаткуванням у 1999 р. Процесу стабілізації та асоціації (ПСА), який став основним механізмом підготовки держав регіону до майбутнього членства (Чумаченко, 2025). Підписання у 2001 р. Угоди про стабілізацію та асоціацію (УСА) з КЮРМ² засвідчило прагнення ЄС поєднати врегулювання конфліктів із довгостроковою перспективою європейської інтеграції. Цей підхід отримав подальший розвиток на засіданні Європейської Ради в Салоніках 19–20 червня 2003 р., де було закріплено європейську перспективу ЗБ та визначено ПСА основним інструментом підготовки держав регіону до вступу в ЄС (Final Declaration, 2003). У наступні роки інтеграція розвивалася досить успішно: Хорватія вступила до ЄС 1 липня 2013 р., а інші держави просуваються через УСА й отримали статус кандидатів (Мартінов, 2021).

Однак після хвиль п'ятого розширення 2004 і 2007 рр., а також фінансової кризи 2008–2009 рр., боргової та міграційної криз увага ЄС дедалі більше зміщувалася на внутрішні проблеми. Ця тенденція озвучена у заяві президента ЄК Жана-Клода Юнкера в липні 2014 р. про відмову від нових розширень упродовж мандату Комісії 2014–2019 рр., що означало початок “паузи в розширенні” (Griessler, 2020).

Відповіддю на цю ситуацію стала ініціатива федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель. 28 серпня 2014 р. в Берліні відбулася Конференція із ЗБ, яка започаткувала Берлінський процес. Як зазначає В. Мусліу, сама назва ініціативи підкреслювала роль Німеччини як головного політичного рушія збереження європейської перспективи ЗБ (Musliu, 2021). Учасники підтвердили відданість європейській перспективі регіону, визначили пріоритетами регіональне співробітництво, примирення, розвиток транспортної та енергетичної взаємопов'язаності, підтримку молодіжних контактів (Final Declaration, 2014).

Від початку процес розглядався як доповнення до офіційної політики розширення ЄС. За оцінкою Д. Еміні, новий формат мав підтримати реформаторську динаміку в умовах фактичної паузи розширення та зберегти інтерес ЄС до регіону. Дослідниця водночас звертала увагу на ризик декларативності через відсутність чітких механізмів контролю за виконанням ухвалених рішень (Emini, 2016). У ширшому історичному контексті БП став продовженням балканської політики ЄС

після етапу стабілізації та асоціації 2000-х років. Його головна ідея полягала у використанні регіональної співпраці як інструменту стабілізації та підготовки до майбутнього членства (Гумба, Гайдай, 2021).

На нашу думку, поява БП була також пов'язана зі зростанням скепсису щодо подальшого розширення в окремих державах ЄС і побоюваннями щодо дестабілізації ЗБ у разі втрати реальної перспективи членства. У дослідженні Ф. Бібера та Н. Ціфакіса БП розглядається як відповідь на кризу довіри між ЄС і країнами ЗБ та спроба зберегти політичний імпульс розширення в умовах відсутності прогресу у формальних переговорах (Bieber, Tzifakis, 2021). Згодом ця логіка знайшла відображення і в Стратегії ЄК 2018 р., де наголошувалося на ризиках зовнішнього впливу та внутрішньої нестабільності за відсутності чіткої інтеграційної перспективи (Communication, 2018).

Особливістю БП став його міжурядовий характер. Він функціонував за участю держав-членів ЄС та ЄК, але поза формальними інституційними рамками Союзу. Ефективність такого формату підтвердив саміт у Відні 27 серпня 2015 р. під головуванням федерального канцлера Австрії Вернера Файмана, де попередні домовленості набули практичного втілення. Ухвалений Порядок денний взаємопов'язаності став одним із ключових інструментів БП, поєднавши розвиток транспортної та енергетичної інфраструктури з гармонізацією нормативної бази, спрощенням прикордонних процедур і усуненням адміністративних бар'єрів для регіональної співпраці (Connectivity Agenda, 2015). На саміті також було схвалено перші великі інфраструктурні проєкти та закріплено принцип невикористання двосторонніх територіальних та історичних суперечок для блокування європейської інтеграції сусідніх держав із їх вирішенням шляхом переговорів або міжнародного арбітражу (Final Declaration, 2015).

Після першого етапу 2014–2015 рр. БП поступово перетворився на сталий формат регіональної співпраці. На думку К. Гріслер, саме в цей період відбувалася інституціоналізація політичних декларацій через появу практичних механізмів взаємодії між державами регіону (Griessler, 2020). Разом із тим реалізація ухвалених рішень виявилася складною. М. Вулович звертає увагу на те, що виконання багатьох домовленостей стримували внутрішньополітичні проблеми, обмежені адміністративні ресурси та відсутність дієвих механізмів примусу (Vulović, 2022). Тому БП на початковому етапі залишався передусім політичною рамкою співпраці, ефективність якої значною

² КЮРМ (Колишня Югославська Республіка Македонія) – офіційна тимчасова назва Республіки Македонія у міжнародних відносинах до 2019 р.; нині – Республіка Північна Македонія

мірою залежала від готовності самих учасників виконувати взяті зобов'язання.

Наступний саміт, що відбувся 4 липня 2016 р. у Парижі під головуванням президента Франції Франсуа Олланда за участю Ангели Меркель, Жана-Клода Юнкера та Верховного представника ЄС Федеріки Могеріні, засвідчив подальше розширення порядку денного БП (Final Declaration, 2016). Дедалі більшого значення набували питання економічного розвитку, суспільних контактів і регіонального співробітництва. Головним результатом стало створення Регіонального офісу молодіжного співробітництва, покликаного сприяти примиренню та розвитку молодіжних обмінів між державами ЗБ (Final Declaration, 2016). ЄК також підтвердила подальше фінансування інфраструктурних проєктів через Інвестиційну рамку для ЗБ, наголосивши, що їхня успішна реалізація потребує зміцнення демократичних інститутів і верховенства права (Final Declaration, 2016).

Обмежені результати економічної взаємодії та збереження адміністративних бар'єрів зумовили перегляд підходів до регіональної інтеграції під час Трієстського саміту 12 липня 2017 р. під головуванням прем'єр-міністра Італії Паоло Джентілоні. Тут уперше було визначено економічну інтеграцію як одну з передумов вступу до ЄС та схвалено Багаторічний план дій зі створення Регіональної економічної зони (Declaration by the Italian Chair, 2017). Документ передбачав розвиток торгівлі, інвестицій, мобільності робочої сили та цифрової інтеграції, гармонізацію законодавства, спрощення митних процедур, взаємне визнання сертифікатів і розвиток цифрової економіки (Declaration by the Italian Chair, 2017).

У 2017–2018 рр. посилення геополітичної конкуренції в Південно-Східній Європі актуалізувало безпековий вимір процесу. Н. Гумба (Іщенко) та Д. Гайдай підкреслюють, що БП був покликаний не лише стимулювати регіональну співпрацю, а й зміцнювати стабільність регіону через реформи та зближення з ЄС (Гумба (Іщенко), Гайдай, 2021). Саміт у Лондоні 10 липня 2018 р. відбувся вже після початку процедури виходу Великої Британії з ЄС, однак уряд Терези Мей підтвердив готовність і надалі підтримувати стабільність регіону. На відміну від попередніх зустрічей, головна увага була приділена питанням безпеки: боротьбі з організованою злочинністю, корупцією, нелегальною міграцією, тероризмом і кіберзагрозами (Chair's Conclusions, 2018). Також нова Стратегія ЄК щодо ЗБ, оприлюднена в лютому 2018 р., підтвердила необхідність посилення взаємозв'язку між реформами, регіональним співробітництвом та перспек-

тивою членства (Communication, 2018). Попри це залишалися проблеми реалізації Регіональної економічної зони та політичні суперечності, насамперед між Сербією і Косовом (Griessler, 2020).

На Познанському саміті 5 липня 2019 р. під головуванням прем'єр-міністра Польщі Матеуша Моравецького було підбито підсумки перших п'яти років БП (Chair's Conclusions, 2019). Учасники відзначили досягнення у розвитку транспортної та енергетичної взаємопов'язаності, цифрової інтеграції, молодіжного співробітництва та реалізації Регіональної економічної зони, але водночас визнали повільне виконання частини реформ через збереження торговельних бар'єрів і політичних суперечностей (Chair's Conclusions, 2019). Саме тоді сформувалася ідея створення єдиного економічного простору, максимально наближеного до внутрішнього ринку ЄС (Chair's Conclusions, 2019). Додатковим викликом стало рішення Європейської Ради восени 2019 р. відкласти початок переговорів про вступ Албанії та Північної Македонії, незважаючи на позитивні рекомендації ЄК. Це продемонструвало, що виконання критеріїв не гарантує швидкого просування до членства, і водночас посилює значення Берлінського процесу як ключового механізму підтримки політичного діалогу та практичної інтеграції ЗБ з ЄС (Musliu, 2021).

Поворотним моментом для БП став 2020 рік. На початку року ЄК представила нову методологію переговорного процесу, яка передбачала об'єднання переговорних глав у тематичні кластери, посилення ролі держав-членів у контролі за реформами та можливість призупинення переговорів у разі регресу (Communication, 2020). Поява нової методології була відповіддю на кризу довіри до політики розширення, що загострилася наприкінці 2010-х рр. На думку Ф. Бібера та Н. Ціфакіса, розширення втратило попередню динаміку через зростання євроскептичних настроїв у ЄС та невизначеність щодо перспектив членства країн ЗБ (Bieber, Tzifakis, 2021). К. Гріслер розглядає реформу як спробу зробити процес більш передбачуваним і водночас посилити контроль за виконанням реформ (Griessler, 2020), а Д. Кравченко пов'язує її із трансформацією сучасної моделі європейської інтеграції ЗБ та переосмисленням механізмів наближення держав регіону до ЄС (Kravchenko, 2023). Нова методологія посилює увагу до верховенства права, ефективності державного управління та інституційної спроможності. За цих умов особливого значення набули регіональні механізми, здатні забезпечити практичне наближення країн ЗБ до європейських пра-

вил і стандартів ще до завершення переговорного процесу (Communication, 2020).

Пандемія COVID-19 продемонструвала високий рівень взаємозалежності держав регіону та водночас виявила обмеженість існуючих механізмів координації. Відповіддю на ці виклики стало ухвалення на Софійському саміті 10 листопада 2020 р. Плану дій зі створення Спільного регіонального ринку на 2021–2024 рр. (Communication, 2020). Нова концепція передбачала поступове впровадження принципів вільного руху товарів, послуг, капіталу та осіб за зразком внутрішнього ринку ЄС, розвиток цифрової економіки, взаємне визнання професійних кваліфікацій та зближення регуляторних норм (Griessler, 2020).

Наступним кроком став саміт у Берліні 5 липня 2021 р., на якому увагу було зосереджено на практичній реалізації Спільного регіонального ринку (Musliu, 2021). Пріоритетними напрямками стали цифрова інтеграція, взаємне визнання професійних кваліфікацій і усунення бар'єрів для мобільності робочої сили. Рада регіонального співробітництва конкретизувала механізми виконання цих завдань у сферах цифрової трансформації, електронної комерції та взаємного визнання дипломів (Гумба (Іщенко), Гайдай, 2021).

Повномасштабна агресія росії проти України у 2022 р. істотно змінила контекст політики розширення. Питання енергетичної безпеки, стійкості інфраструктури та політичної стабільності знову вийшли на перший план. М. Вулович зазначає, що в нових умовах ЗБ почали розглядатися як регіон, інтеграція якого має безпосереднє значення для безпеки Європи (Vulović, 2022). У цьому аспекті простежується повернення до логіки 1990-х – початку 2000-х років, коли розширення розглядалося як інструмент стабілізації постконфліктного простору (Мартинов, 2021).

Ключовою подією став саміт у Берліні 3 листопада 2022 р., під час якого було підписано угоди про взаємне визнання дипломів про вищу освіту, професійних кваліфікацій лікарів, стоматологів і архітекторів, а також про свободу пересування за національними ID-картками (Vulović, 2022). Ці домовленості стали першими юридично оформленими елементами реалізації принципу вільного руху людей у межах регіону. Подібні кроки А. Джіналі розглядає як свідчення переходу БП до глибшої форми регіональної інтеграції, що поступово наближає держави ЗБ до функціонування за правилами внутрішнього ринку ЄС (Ginali, 2023).

Паралельно активізувався і формальний процес розширення. У липні 2022 р. були відкриті міжурядові конференції з Албанією та Північною

Македонією, а в грудні Боснія і Герцеговина отримала статус країни-кандидата (Communication, 2023). За цих умов БП, створений у період стагнації розширення, почав виконувати іншу функцію – підтримувати та прискорювати переговорну динаміку, доповнюючи інституційні механізми ЄС (Kravchenko, 2023).

Важливою подією став саміт у Тирані 16 жовтня 2023 р. – перший в історії БП, проведений безпосередньо в державі ЗБ. Учасники підтвердили курс на реалізацію Спільного регіонального ринку, прискорення зеленої та цифрової трансформації, а також інтеграцію регіону до європейського енергетичного простору (Communication, 2023). До цього часу вже діяли домовленості про взаємне визнання дипломів і професійних кваліфікацій, а одним із найбільш відчутних для громадян результатів інтеграції стало поступове скасування плати за роумінг між державами регіону та наближення до режиму “Роумінг як удома” з країнами ЄС (Ginali, 2023).

Під час саміту в Берліні 14 жовтня 2024 р. акцент було зроблено на практичному виконанні досягнутих домовленостей. Учасники підтвердили курс на поступове включення ЗБ до окремих політик та економічних механізмів ЄС через розвиток Спільного регіонального ринку, транспортної та енергетичної взаємопов'язаності, цифрової економіки та молодіжного співробітництва (Chair's Conclusions, 2024). У цей період БП дедалі тісніше поєднувався з реалізацією Нового плану економічного зростання ЄС для ЗБ, який передбачає масштабні інвестиції у транспортну, енергетичну та цифрову інфраструктуру регіону (Communication, 2023).

До 2025 р. БП набув ознак багаторівневого механізму економічної, нормативної та інституційної інтеграції. На саміті 22 жовтня 2025 р. під головуванням Великої Британії основну увагу приділено оцінці результатів функціонування Спільного регіонального ринку, розвитку транспортної та енергетичної взаємопов'язаності, цифрової інтеграції та підтримки молодіжного й бізнесового співробітництва. Важливу роль у реалізації цих завдань дедалі активніше відігравала Рада регіонального співробітництва, яка здійснювала моніторинг виконання ухвалених рішень (Western Balkans Summit, 2025). Показово, що проведення саміту в жовтні 2026 р. доручено Чорногорії – державі, яка нині вважається найближчою до завершення переговорів про вступ до ЄС. Це свідчить про зростання політичної суб'єктності самих країн ЗБ у межах БП.

Висновки. Отже, Берлінський процес став важливим інструментом підтримки європейської

інтеграції ЗБ в умовах уповільнення політики розширення ЄС після 2014 р. Його поява була зумовлена поєднанням двох чинників: зростанням “втоми від розширення” серед держав-членів ЄС та необхідністю збереження стабільності й проєвропейської орієнтації регіону. Ініційований Німеччиною формат дозволив підтримати політичний діалог і реформаторський курс країн ЗБ у період, коли переговорний процес щодо вступу фактично втратив динаміку.

Аналіз еволюції БП дає підстави виокремити три основні етапи його розвитку. На першому етапі (2014–2015 рр.) було сформовано політичну рамку співпраці, визначено ключові напрями взаємодії та започатковано механізми регіонального діалогу. Другий етап (2016–2020 рр.) характеризувався інституціоналізацією процесу, розвитком транспортної та енергетичної взаємопов’язаності, створенням Регіональної економічної зони та формуванням інструментів економічної інтеграції. Третій етап, який розпочався після 2020 р., пов’язаний із запровадженням Спільного регіонального ринку, оновленням політики розширення ЄС та посиленням геополітичного значення Західних Балкан у контексті нових безпекових викликів.

Доведено, що БП поступово трансформувався з політичної ініціативи підтримки в механізм функ-

ціональної регіональної інтеграції. Його практичними результатами стали розвиток транспортної, енергетичної та цифрової взаємопов’язаності, створення умов для взаємного визнання кваліфікацій і документів про освіту, поглиблення молодіжного співробітництва та формування елементів спільного економічного простору. Особливе значення мало створення Регіонального офісу молодіжного співробітництва, який став одним із найбільш успішних інституційних досягнень процесу. Встановлено, що БП виконував компенсаторну функцію в період уповільнення політики розширення ЄС, а після її активізації перетворився на важливий інструмент підготовки країн регіону до майбутнього членства. Через механізми регіональної співпраці відбувалося поступове наближення держав ЗБ до норм і практик ЄС ще до завершення переговорного процесу.

Історичне значення БП полягає в тому, що він забезпечив безперервність інтеграційного курсу ЗБ у складний для політики розширення період та сприяв формуванню регіонального середовища співпраці, сумісного з принципами та нормами ЄС. У сучасних умовах процес залишається важливим складником європейської політики щодо ЗБ і одним із механізмів зміцнення стабільності та безпеки на південному сході Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bieber F., Tzifakis N. The Western Balkans in the World: Linkages and Relations with Non-Western Countries. *Comparative Southeast European Studies*. 2021. Vol. 69, No. 1. P. 161–164. URL: <https://doi.org/10.1515/SOEU-2021-2009>
2. Chair’s Conclusions of the Heads’ Meeting of the London Western Balkans Summit, 10 July 2018. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/wb6-london-chair_1731421352.pdf
3. Chair’s Conclusions, 14 October 2024. Berlin. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-conclusions-2024_1728992421.pdf
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A Credible Enlargement Perspective for and Enhanced EU Engagement with the Western Balkans. Strasbourg, 6 February 2018. COM(2018) 65 final. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf
5. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Enhancing the Accession Process: A Credible EU Perspective for the Western Balkans. COM(2020) 57 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0057>
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. New Growth Plan for the Western Balkans. Brussels, 8 November 2023. COM(2023) 691 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/2023-communication-new-growth-plan-western-balkans_en
7. Connectivity Agenda. Co-financing of Investment Projects in the Western Balkans. The Western Balkans Investment Framework (WBIF). URL: <https://www.wbif.eu/storage/app/media/Library/6.%20Connectivity%20Agenda/27.%20Vienna-Info-Pack-Final.pdf>
8. Declaration by the Italian Chair. Trieste Summit, 12 July 2017. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/declaration-by-the-italian-chair-2017_1714043754.pdf
9. Emini D. Berlin Process: Path to Europe or to Nowhere? Prishtina: Kosovar Center for Security Studies, 2016. 16 p. URL: <https://qkss.org/images/uploads/files/BerlinProcess-eng.pdf>
10. Final Declaration by the Chair of the Conference on the Western Balkans, Berlin, 28 August 2014. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-final-declaration-2014_1714043796.pdf
11. Final Declaration by the Chair of the Paris Western Balkans Summit, 4 July 2016. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-final-declaration-2016_1714043769.pdf
12. Final Declaration by the Chair of the Vienna Western Balkans Summit, 27 August 2015. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-final-declaration-2015_1714043784.pdf

13. Ginali A. The Importance of Regional EU Member States in the Berlin Process: The Guided Integration of the Western Balkans. *European View*. 2023. Vol. 22, No. 1. P. 111–118. URL: <https://doi.org/10.1177/17816858231168734>
14. Griessler C. The Berlin Process: Bringing the Western Balkan Region Closer to the European Union. *Comparative Southeast European Studies*. 2020. Vol. 68, No. 1. P. 1–24. URL: <https://doi.org/10.1515/soeu-2020-0001>
15. Kravchenko D. Category “European Integration of the Western Balkans” in International Relations. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2023. №5. P. 26–33. URL: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2023.05.026>
16. Main Conclusions and Recommendations of the Conference “Civil Society as a Factor for Change in Bosnia and Herzegovina”, Vienna, 8–10 September 2014. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/140922-bih-zivilgesellschaftsforum-main-conclusions-and-recommendations_1724143225.pdf
17. Musliu V. The Berlin Process for the Western Balkans. What Is in a Name? *The Journal of Cross-Regional Dialogues / La Revue de dialogues inter-régionaux*. 2021. No. 2. URL: <https://popups.uliege.be/2593-9483/index.php?id=172>
18. Vulović M. The Berlin Process in the Western Balkans: Big Ideas, Difficult Implementation. SWP Comment 70. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), 2022. URL: <https://doi.org/10.18449/2022C70>
19. Western Balkans Summit on the Berlin Process, 22 October 2025. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/berlin-process-2025-chairs-conclusion_1764661015.pdf
20. Western Balkans Summit Poznań. Chair’s Conclusions, 5 July 2019. Berlin Process Official Website. URL: https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-conclusions-2019_1714043719.pdf
21. Гумба (Іщенко) Н., Гайдай Д. Досвід євроінтеграції Західних Балкан і висновки для України. Київ, 2021. 35 с. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Western-Balkans_ukr.pdf
22. Мартинов А. Західні Балкани в політичній стратегії Європейського Союзу. *Дриновський збірник*. 2021. Т. 14. С. 69–77. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2021.14.08>
23. Чумаченко О. Регіональний підхід ЄС до Західних Балкан у другій половині 1990-х рр. *Проблеми міжнародних відносин*. 2018. №14. С. 139–163. URL: <https://vmv.kytmu.edu.ua/series/vipusk14/7.pdf>
24. Чумаченко О. Історія формування та становлення Процесу стабілізації та асоціації ЄС щодо країн Західних Балкан. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. №11. С. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17223565>

REFERENCES

1. Bieber, F., & Tzifakis, N. (2021). *The Western Balkans in the World: Linkages and Relations with Non-Western Countries*. *Comparative Southeast European Studies*, 69(1), 161–164. <https://doi.org/10.1515/soeu-2021-2009>
2. *Chair’s Conclusions of the Heads’ Meeting of the London Western Balkans Summit, 10 July 2018*. (2018). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/wb6-london-chair_1731421352.pdf
3. *Chair’s Conclusions, 14 October 2024*. Berlin. (2024). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-conclusions-2024_1728992421.pdf
4. European Commission. (2018). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A Credible Enlargement Perspective for and Enhanced EU Engagement with the Western Balkans* (COM(2018) 65 final). https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf
5. European Commission. (2020). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Enhancing the Accession Process: A Credible EU Perspective for the Western Balkans* (COM(2020) 57 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0057>
6. European Commission. (2023). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. New Growth Plan for the Western Balkans* (COM(2023) 691 final). https://enlargement.ec.europa.eu/2023-communication-new-growth-plan-western-balkans_en
7. *Connectivity Agenda. Co-financing of Investment Projects in the Western Balkans*. The Western Balkans Investment Framework (WBIF). (2015). <https://www.wbif.eu/storage/app/media/Library/6.%20Connectivity%20Agenda/27.%20Vienna-Info-Pack-Final.pdf>
8. *Declaration by the Italian Chair. Trieste Summit, 12 July 2017*. (2017). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/declaration-by-the-italian-chair-2017_1714043754.pdf
9. Emini, D. (2016). *Berlin Process: Path to Europe or to Nowhere?* Kosovar Center for Security Studies. <https://qkss.org/images/uploads/files/BerlinProcess-eng.pdf>
10. *Final Declaration by the Chair of the Conference on the Western Balkans, Berlin, 28 August 2014*. (2014). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-final-declaration-2014_1714043796.pdf
11. *Final Declaration by the Chair of the Paris Western Balkans Summit, 4 July 2016*. (2016). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-final-declaration-2016_1714043769.pdf
12. *Final Declaration by the Chair of the Vienna Western Balkans Summit, 27 August 2015*. (2015). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-final-declaration-2015_1714043784.pdf
13. Ginali, A. (2023). The importance of regional EU member states in the Berlin Process: The guided integration of the Western Balkans. *European View*, 22(1), 111–118. <https://doi.org/10.1177/17816858231168734>
14. Griessler, C. (2020). The Berlin Process: Bringing the Western Balkan Region Closer to the European Union. *Comparative Southeast European Studies*, 68(1), 1–24. <https://doi.org/10.1515/soeu-2020-0001>
15. Kravchenko, D. (2023). Category “European Integration of the Western Balkans” in International Relations. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, 5, 26–33. <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2023.05.026>

16. *Main Conclusions and Recommendations of the Conference “Civil Society as a Factor for Change in Bosnia and Herzegovina”*, Vienna, 8–10 September 2014. (2014). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/140922-bih-zivilgesellschaftsforum-main-conclusions-and-recommendations_1724143225.pdf
17. Musliu, V. (2021). The Berlin Process for the Western Balkans. What Is in a Name? *The Journal of Cross-Regional Dialogues / La Revue de dialogues inter-régionaux*, 2. <https://popups.uliege.be/2593-9483/index.php?id=172>
18. Vulović, M. (2022). *The Berlin Process in the Western Balkans: Big Ideas, Difficult Implementation* (SWP Comment 70). Stiftung Wissenschaft und Politik. <https://doi.org/10.18449/2022C70>
19. *Western Balkans Summit on the Berlin Process, 22 October 2025*. (2025). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/berlin-process-2025-chairs-conclusion_1764661015.pdf
20. *Western Balkans Summit Poznań. Chair's Conclusions, 5 July 2019*. (2019). Berlin Process Official Website. https://www.berlinprocess.de/uploads/documents/chairs-conclusions-2019_1714043719.pdf
21. Humba (Ishchenko), N., & Haidai, D. (2021). *Dosvid yevrointehratsii Zakhidnykh Balkan i vysnovky dlia Ukrainy* [The Experience of European Integration of the Western Balkans and Lessons for Ukraine]. Kyiv. https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Western-Balkans_ukr.pdf [in Ukrainian].
22. Martynov, A. (2021). *Zakhidni Balkany v politychnii stratehii Yevropeiskoho Soiuzu* [The Western Balkans in the Political Strategy of the European Union]. *Drynovskyi zbirnyk*, 14, 69–77. <https://doi.org/10.7546/DS.2021.14.08> [in Ukrainian].
23. Chumachenko, O. (2018). *Rehionalnyi pidkhid YeS do Zakhidnykh Balkan u druhii polovyni 1990-kh rr.* [The EU Regional Approach to the Western Balkans in the Second Half of the 1990s]. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 14, 139–163. <https://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk14/7.pdf> [in Ukrainian].
24. Chumachenko, O. (2025). *Istoriia formuvannia ta stanovlennia Protseesu stabilizatsii ta asotsiatsii YeS shchodo krain Zakhidnykh Balkan* [The History of the Formation and Development of the EU Stabilisation and Association Process towards the Western Balkan Countries]. *Visnyk humanitarnykh nauk*, 11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17223565> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 31.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

